

2025, Vol. 6(1), 99-117
© The Author(s) 2025
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2025.204
Article type: Research Article

Received: 19.12.2024
Accepted: 24.01.2025
Published Online: 25.02.2025

Hande Aral Uluk*

Nitel Göç Araştırmalarında Etik Gerilimler ve Çıkmazlar Üzerine Bir Değerlendirme

An Assessment of Ethical Tensions and Dilemmas in Qualitative Migration Research

Öz

Göç araştırmaları son yıllarda hızla gelişmiş, toplumsal etkileriyle birlikte göçün yapısı, anlamı ve kavramsal çerçevesi hakkında akademik ilgi büyümüş ve uluslararasılaşmıştır. Öte yandan sosyal bilimciler bu alana ortak bir yerden değil; farklı disiplin ve teorik bakış açılarından farklı yöntemsel bakış açılarıyla yaklaşmıştır. Hassas durumdaki göçmenlerin ilgi odağı olduğu farklı araştırmalardaki bu artış, metodolojik tartışmaları ve etik değerlendirmeleri de beraberinde getirmiştir. Bu çalışma, hassas araştırmalarda fakat özellikle göç araştırmalarında alanyazından yansıyan deneyim ve önerilerin neler olduğuna odaklanmıştır. Araştırma sürecinin içerdiği ikilem, kaygı, etik ve ahlaki sorumluluklar üzerine getirilen ipuçları takip edilerek, yüzleşilen sorunlar açığa çıkarılmaya ve tartışmaya çalışılmıştır.

99

Abstract

Migration research has rapidly developed in recent years, with growing academic interest in the structure, meaning, and conceptual framework of migration, alongside its social impacts. However, social scientists have approached this field not from a unified perspective, but from diverse disciplinary and theoretical standpoints, employing various methodological approaches. The increasing number of studies focusing on vulnerable migrants has also brought forth methodological debates and ethical considerations. This study focuses on the experiences and recommendations reflected in the literature regarding research involving vulnerable populations, with a particular emphasis on migration research. By examining the dilemmas, concerns, and ethical responsibilities encountered during the research process, this study aims to highlight and discuss the challenges faced.

Anahtar kelimeler

Göç araştırmaları, metodoloji, araştırma etiği, nitel araştırmalar, düşünümsellik

Keywords

Migration research, methodology, research ethics, qualitative research, reflexivity

* aral.hande@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2717-5698.

Giriş

İnsan toplumları düzensiz, sayısız ve çoğu birbirine eklenmiş karmaşık kavramsal yapı içinde (Geertz, 2010, s.24) katmanlaşmış ve belirli kurallar çerçevesinde etkileşimde bulunan mikro-kozmoslardan (Bourdieu, 1989) oluşmuştur. Araştırmacıların görevi ise bu alanlardaki dinamikleri açığa çıkarmak ve çözümlenektir. Bu noktada nicel metodolojik yaklaşımlar sınıflandırmaya dayalı, ölçülebilir, hipotez odaklı verilerle ilgilenirken; nitel yaklaşımlar katılımcılardan elde edilen derinlemesine, ayrıntılı ve bazen örtük verilerle anlam arayışına odaklanır. Bir araştırma sürecine girerken, ister nicel ister nitel yöntemler kullanılsın, her araştırmacı beklenmedik bir alanla karşılaşabilir ve Zapata-Barrero ve Yalaz'ın (2020) ifade ettiği gibi, her araştırma kararı aynı zamanda bir etik kararı içerir. Bununla beraber nicel araştırma taraflar arası daha hiyerarşik bir yapı; nitel araştırma ise araştırmacı ve katılımcısı arasında yakın bir ilişki ve etkileşim gerektirir (Dench, Iphofen ve Huws, 2004: 31). Bu nedenle de nitel araştırmalar sabit etik standartların ötesinde bir etik düşünce anlayışını işe koşmayı gerektirir.

Bilimsel araştırmaya yürütmeye yönelik etik yaklaşımlar, Nazi destekli tıbbi deneylere tepki olarak oluşturulan Nuremberg Yasası'na (1949) dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Nuremberg mahkemeleri, Alman doktorların esirler üzerinde yaptığı korkunç araştırmaları ortaya çıkarmış ve ardından insanlar üzerinde yapılan araştırmalara yönelik etik kurallara yön veren temel belge olan Nuremberg Yasası hazırlanmıştır. Bu ilkelerle araştırma katılımcılarının hakları, gönüllü rızası ve bilgilendirilmiş onamın sağlanmasına yönelik bir güvence oluşturulmak istenmiştir. Sonraki yıllarda, Milgram'ın itaat çalışması (1961), Humphreys'un (1970) aldatıcı yöntemler kullanarak halk tuvaletlerindeki eşcinsel karşılaşmalar üzerine geliştirdiği çalışmalar vb. araştırmaların kamuoyunda yankı bulması düzenleyicileri bu konuda bir kez daha harekete geçirmiştir. Deneylerde ve saha araştırmalarında katılımcıların haklarını ihlal eden aldatıcı yaklaşımların 1950 ve 1970 arasında epey yaygınlaşmış olması (Johnson ve Altheide, 2002, s.60), Nuremberg kodlarını takiben 1964 Helsinki Bildirgesi (WMA, 1964) ve 1979 Belmont Raporu'nun (HHS, 1979) oluşturulması ile sonuçlanmış; biyomedikal ve davranışsal araştırmaların yürütülmesi için kılavuzlar yayımlanmıştır. İnsan hakları hareketlerinin yükselişi, feminist hareketler, küreselleşme ve göçün artışı gibi dönüşümlerle beraber de bu yarım yüzyılda araştırma etiğine dair ilgi giderek büyümüştür. Etik kodlar ve değerlendirmeler artarken de bunların nitel ve hassas araştırmalar için yeterliği, üretilen güç ilişkileri ise sorgulanır hâle gelmiştir (Cook ve Fonow, 1986; Lincoln ve Tierney, 2004).

Göçmenler gibi hassas grupları konu alan araştırmalardaki artış, göç çalışmalarında metodolojik ve etik zorlukların ele alındığı yayınlara yansımıştır. Bu kapsamda “hassas”/ “savunmasız”/“kırılgan” konular/gruplar üzerine bir dizi tartışma yürütülmüştür (Sieber ve Stanley, 1988; Renzetti ve Lee, 1993; Dickson-Swift, James ve Liamputtong, 2008). Kavram her ne kadar inşa edilen ve belirsiz bir kategori de olsa (Liempt ve Bilger, 2012), toplumsal açıdan hassas araştırma, “doğrudan araştırmaya katılanlar ya da araştırmacının temsil ettiği bireyler sınıfı için potansiyel sonuçları ya da çıkarımları olan” (Sieber ve Stanley, 1988, s.49) çalış-

maları tanımlamak için kullanılmıştır. Dolayısıyla, sosyal bilimlere dair tüm araştırmaların hassas nitelendirilebileceği çıkarımında bulunulabilir; ancak bazı araştırmaların katılımcıları için diğerlerine kıyasla daha büyük riskler içerdiği de açıktır. Göç araştırmaları böylesi bir yerde konumlanmaktadır. Ancak alandaki araştırmalar, hassas araştırmaların daha etik ve güçlendirici hale gelmesini sağlayacak katılımcıların belirlenmesi, önyargılar, duygular, zorluklar, etkileşimler ve araştırmacı konumunun etkisi gibi unsurlar hakkında, yani araştırmacının ‘mutfağı’na dair henüz sınırlı bilgi sunmaktadır. Alanyazın, araştırmacının tüm süreçlerini ve etik boyutunu araştırmacının ayrılmaz bir parçası olarak ele almamız ve karşılaşılan açmazlar üzerinde düşünmemiz gerektiği konusunda bizi uyarmakta ve bu konuda farkındalık oluşturmaya çağırıda bulunmaktadır.

Göç alanyazınından araştırmacılara: Nasıl bir yol yordam izlemeli?

Benimsenen kavramsal çerçeve, araştırma soruları ve metodolojik seçim araştırmayı şekillendiren ilk etik karardır. Bu aşamayı dikkatli bir şekilde tasarlamamak, belirli bir politik sağı / kurumu desteklemek üzere kurgulamak ilgili topluluğa zarar verecek türden sonuçlar üretecektir (Zapata-Barrero ve Yalaz, 2020). Bu çerçevede göç araştırmacıları öncelikle “metodolojik milliyetçilik” i aşma gerekliliğine vurguda bulunurlar. Kavramı gündeme getiren Wimmer ve Schiller (2002), göç algılarımızın modern dünyanın ulus-devlet kurma projesi tarafından şekillendirildiğinden; ulus devleti analitik birim olarak varsaymanın ve göçmenleri ulusal kökene indirgemenin toplumsal gerçekliği yanlış/eksik incelemeye sürükleyebileceğinden söz eder. Bu etnik lens, ulusal kültürün ve göçmen farklılıklarının etnik grup altında homojenleştirilmesi (Glick Schiller, 2007: 7), sınıf ilişkilerini ve çatışmaları maskeleyerek (Iosifides, 2019) riskini taşımaktadır. Örneğin, Mascia, Solano ve Jacobs (2024) İtalyan kimliğinin etnik girişimciler arasında homojen ve birleştirici bir unsur olarak işlemediğini tespit etmiştir. Bu nedenle göç araştırmacıları, devletlerin göçmenleri sınıflandırma biçimini aynen yansıtmak yerine, farklı analiz kategorileri geliştirmenin önemini vurgular (Bialas, Lukate ve Vertovec 2024; Menjívar, 2024). Çözüm, göçmenlerin çoklu ve kesişen kimliklerini hesaba katmak (Yalaz ve Zapata-Barrero, 2019), ulusötesi sosyal alan (Glick Schiller, Basch, Blanc Szanton, 1992; Faist, 2003) yaklaşımıyla göçü sınırların ötesinde ve göç etmeyenleri de kapsayan bir bakışla ve sahaya yoğun bir şekilde ilgilenmeyi gerektiren nitel araştırmacının sunduğu maharetlere yaslanarak başka kategorilerle düşünmekten geçiyor görünmektedir. Örneğin, Iosifides (2011: 22), araştırma katılımcılarını etnik geçmişe değil; sosyal ve mesleki hareketlilik kategorilerine göre seçerek; Biehl (2017) grup değil mekân odaklı bir yaklaşım benimseyerek bu riskten kaçınmıştır. Etnisite yerine mekân odaklı bir yaklaşım benimsemenin göç araştırmalarında araştırmacının sahadaki hareket kabiliyetini arttıran bir unsur olduğunu da eklemek mümkündür. İstanbul, Fatih’te yürüttüğüm doktora araştırma sahası bu anlamda öğretici olmuştur (Aral Uluk, 2023a). İlçedeki Suriyeliler kamusal alanda, medyada ve akademiye görünürlüğü en fazla olan gruptur ve özellikle 2023 Türkiye Genel Seçimleri sırasında yoğun bir hedef haline gelmiştir.

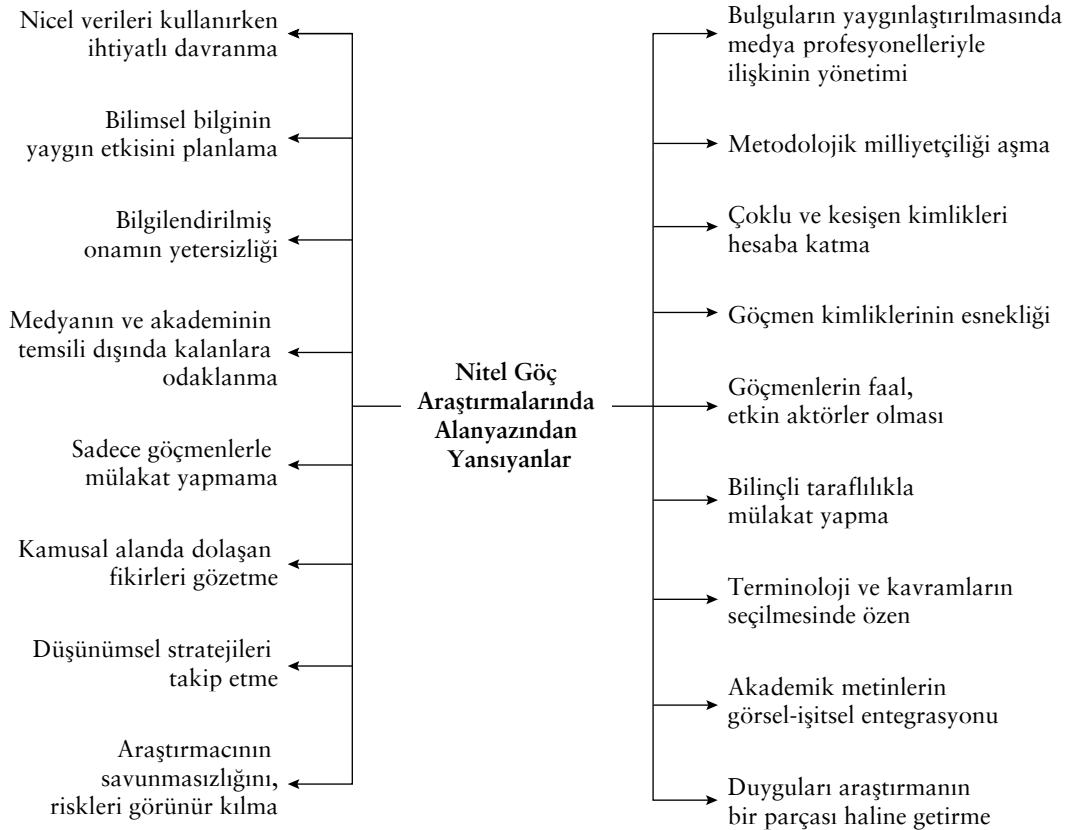
Politik tansiyonun yüksek olduğu dönemde araştırmanın gönüllü katılımcısı olmayı kolayca istemezler; araştırmacı korkusu yüksektir. Halihazırda “etnik getto” tanımına da uymayan bu saha (GAR, 2024) çeşitliliğin son derece yüksek olduğu bir ilçedir. Sahada bir araştırmanın ortağı olmayı isteyebilecek daha gönüllü katılımcılar vardır. Dolayısıyla yöntemsel milliyetçi bir perspektif alana dair bakışımızı eksik kılabilceğı, belirli grupları marjinalleştirebileceğı gibi araştırmacının sahaya erişimini ve hakimiyetini de etkileyebilmektedir. Ancak bu tartışmaya farklı bir yorumu daha dahil etmekte fayda vardır. Jacobs (2019, s.165), metodolojik milliyetçi olarak tanımlanan bu kategorinin terkinin her daim doğru bir yaklaşım olmadığını hatırlatır: “*etnik grupların sınıflandırılması fırsat eşitliğini ve ırkçılıkla mücadele etmeyi hedefleyen etkili bir politika oluşturulabilmesi için arzulanmayan ancak katlanılması gereken bir durum*”. Türkmen (2024, s.1835) ise, göç bağlamında etnisite, din, ulus vd. kimlikler üzerine saplantının ve “*göçmenleri kendilerini tanımlayamayacakları kategorilere sokma*” ve sıkıştırma halinin sınıf konusunun göz ardı edilmesine yol açtığını söylemektedir. Kategorizasyon bir zorunluluktur fakat refleksif bir göç kategorizasyonu yapmak, topluluklar için avantaj ve dezavantajlarını tartarak karar kılmak, bağlam bağımlı düşünmek ve Türkmen’in (2024, s.1848) önerisiyle çoklu kimlikleri kesişimsel bir yaklaşımla düşünmek araştırmacılar için bir çıkış yolu sağlayabilir. Ek olarak, göçmen kimliklerinin esnekliğinin, farklı bağlamlarda farklı kimlikleri stratejik olarak kullanma zorunluluklarının göz önünde bulundurulması (Hack-Polay, Mahmoud, Kordowicz, Madziva ve Kivunja, 2021) önemli açılımlar sunabilir. Kişilerin kendilerini nasıl tanımladıkları ile başkaları tarafından nasıl tanımlandıkları arasındaki ayrımlar da biz araştırmacılara önemli şeyler anlatır. Örneğin, doktora araştırma saham sırasında göçmen bir yemek girişimcisi “göçmen mutfak” kategorileştirmeme karşılık olarak “yabancı mutfak” şeklinde bir düzeltme yapmış ve böylece yüksek statüyle ilişkilendirilen bir kategoriye (bu tartışma için bkz. Aral Uluk, 2023b) dahil olduğunu ifade etmek istemiştir.

Kamusal tartışmalarda göçmenlerin pasif bir özne olarak entegrasyon ve salt fayda-maliyet anlatısı üzerinden değerlendirilmesi sorulan araştırma sorularını, çalışma konularını ve benimsenen metodolojileri de kısıtlıyor görünmektedir. Örneğin göçmenler, girişimcilik gibi yollarla çevrelerini aktif olarak şekillendirir, sundukları ürünler, hizmet veya istihdam sağlanacak kişilere dair aldıkları kararlarla toplumsal refah üzerinde doğrudan etkiler yaratır (Khojasteh, 2020). İlişki ağlarını sürdürür, maddi ve sosyal düzeyde havalelerde bulunur ve birden fazla ülkede ekonomik, kültürel, politik etkilerde bulunurlar (Tilly, 1990; Levitt, 1998; Faist, 2003). Öyle ki ulusu canladırma, örneğin milli mutfakları yaratmada göçmenler aktif rol üstlenenlerdir (Onaran, 2019). Gündelik hayatın dışlayıcı tutumları karşısında pasif değil; uygun sosyal mesafeleri inşa etmek için çaba ve pazarlık gösteren, dayanışma ağları oluşturan öznelerdir (Bozok ve Bozok, 2018, s.436). Dolayısıyla göç araştırmalarında göçmenleri faal konumlarıyla değerlendiren ampirik araştırmalar alana dair daha kapsayıcı bir anlayış geliştirmemizde faydalı olabilecektir.

Hassas gruplarla yapılan araştırma sürecine rehberlik edecek ilkelerden bir diğeri, “*bu araştırmayı neden yapıyorum?*” sorusunun yanıtlanmasından geçer: heyecan mı, fetih mi,

Şekil 1

Göç Araştırmacıları Nasıl Bir Yol Yordam İzlemeli Sorusuna Alanyazından Yansıyan Yanıtları Özetleyen Konsept Haritası

tüketim mi? (Selek, 2009). Araştırmacı amacını bu yönde kurgulamamış olsa bile kusurlu bir araştırma tasarımı öznesini nesneleştirerek politikacılar tarafından istismar edilmeye açık bir pozisyona getirebilir. Bu sebeple savunmasız grupları inceleyen araştırmaların ancak elde edilen sonuçlar söz konusu kişilerin acısını hafifletmede katkısı varsa haklı görülebileceği savunulmaktadır (Turton'dan akt. Jacobsen ve Landau, 2003, s.185-186). Katılımcılar, araştırmacıya güvendikleri ve bazı beklentileri olduğu için öykülerini paylaşırlar; ancak bazı durumlarda, bir noktada sadece veri kaynağı olarak görüldüklerini fark ederler. Bu etik sorundan Pittaway ve Bartolomei'nin (2003: 36) Tayland'daki çalışmasında bir göçmen şöyle söz eder: *“İnsanların gelip hikâyelerimizi çalmasından, fotoğraflarımızı çekmesinden gerçekten bıktık ve hiçbir şeyi geri alamıyoruz, raporun bir kopyasını bile. Hiçbir şey değişmiyor”*. Bu noktada özellikle feminist metodolojinin alana dair katkıları önemli bir yer tutar. Bu perspektiften, bilinçli taraflılıkla mülakatları yapmak, hiyerarşik olmayan, etkileşimli, empatik bir rol üst-

lenmek katılımcıları sömürme ve manipüle etmenin önüne geçer (Bergen, 1993, s.201). Bu yolla araştırmacı bilgisine danıştığı kişileri metalaştırmadığı, süreçten nasıl etkilenebileceklerini sürekli sorguladığı bir pozisyon üstlenecektir. Güveni ve eşit ilişkileri tesis etmek içinse bu noktada türlü öneriler getirilmektedir: araştırmacının amacını, kimliğimizi ve veri yönetimini şeffaf kılmak, etiği onam formlarının ötesine taşıyarak tüm araştırma sürecine ve sonrasına yaymak, hayat öyküsü üzerine paylaşımları karşılıklı kılmak/kendini açmak, katılımcıların araştırmadan beklentilerini sormak, bazı bilgileri görünür kılmamak, yayımı öncesinde araştırmayı paylaşmak ve tartışmak, vb.

Bu aşamada, bilinçli taraflılıkla hareket etmeleri öğütlenen nitel araştırmacılara, ağırlıklı olarak yakın ve empatik ilişkiler geliştirme konusunda önerilerde bulunulduğuyla karşılaşırız. Fakat bazı araştırmacılar güç asimetrisinin ve etik sorunların bu yolla bertaraf edilemeyeceğine işaret etmekte, yakın ve arkadaşça ilişkilere ihtiyatla bakmaktadır. Stacey (1988, s. 22-23) feminist metodolojinin gündeme getirdiği eşitlikçi araştırma sürecinin “*daha derin, daha tehlikeli bir sömürü biçimini maskeleyip maskelemediği*” ni tartışmaya açar. Bu yolla araştırma öznelere daha fazla manipüle edilme riskiyle karşılaşılıyor olabilir mi? Stacey’e (1988) göre araştırmacı-araştırılan arasındaki ilişkinin eşitsizliği ve sömürü kaçınılmaz görünmekte ve taraflar arasında yaşanan çıkar ve duygu çatışmaları yöntemin kaçınılmaz bir özelliği durumdadır. Zira son kertede hassas olsun veya olmasın erişilen bilgiler (trajediler, gayrimeşru faaliyetler, hevesler vb.) araştırma sürecinin birer verisi olacaktır. Öte taraftan, katılımcılar arasındaki yakın ilişki ve arkadaşlık birtakım bilgileri rapor etme becerisini de sınırlayabileceği gibi (Stacey, 1988), araştırma ilişkisi diğer sosyal ilişkilerden ve arkadaşlık ilişkisinden farklı konumlanmalıdır (Measor, 1985). Bu çerçevede değinebileceğimiz, etnografik bir araştırmada “içeriden olmak” - “dışarıdan olmak” kavramlarına ilişkin metodolojik dönüşüme dair yapılan incelikli tartışmalara bu çalışmada yer verilmeyecek olsa da bunları hatırdta tutmakta fayda vardır. Bu mesele çerçevesinde, Şükrü Aslan (2023, s.190), Dersim üzerine olan araştırmasından yola çıkarak “içeriden” olmanın, hikâyeleri bilme ve mekânları tanımanın muazzam bir avantaj sağladığından söz etmiştir. Irgil (2022) ise “içerideki” ve “dışarıdaki” kategorilerinin ötesine geçerek, “atfedilen içerideki” olarak tanımladığı yeni bir konumsallık biçimini ele almış ve “içeride” bir araştırmacı olmanın, katılımcıların araştırmacıyı “makbul” olarak tayin edip etmemesine bağlı olarak şekillendiğini vurgulamıştır.

Her ne kadar pek çok deneyim kendi topluluğunu, aşına olunanı araştırmanın avantajlarından söz ediyor olsa da göç bağlamında değerlendirdiğimizde, “içeriden” bir araştırmacı olmak her zaman lehe sonuçlar üretmeyebilmektedir. Örneğin, Liempt ve Bilger (2019, s.324) aynı etnik kökene sahip olmanın dezavantajından şöyle bahsediyor: “*Batı Afrikalı bir kadın, kendisiyle aynı etnisiteden olan görüşmecisiyle konuşmak konusunda isteksizdi çünkü deneyimlerini paylaşmanın ihanet gibi görüleceğinden ve ortaya çıkan bilginin kendi topluluğunda yayılacağından endişe ediyordu.*” Sözü geçen bu durumun çevirmen aracılığıyla yaptığımız mülakatlarda da tecrübe edilmesi muhtemeldir. Katılımcıyla çevirmenin ortak bir paydasının

olması, “içeridenliği” katılımcının kuşkulmasına ya da benim doktora saha araştırmamda deneyimlediğim gibi araştırmacının bir tür dışarıdalık hissi yaşamasına sebep olabilir.

Göç araştırmalarında yol yordam ararken göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus, kamusal alanda dolaşan fikirleri gözeterek ve tartarak hareket etmektir. Örneğin, Maroukis, son yıllarda göçmen nüfusun yoğunlaştığı Atina’nın bir bölgesinde mülakat yapmanın kişiler arasında korkuya yol açtığından, mahallenin yerlileriyle gerilimleri arttırma potansiyeli taşıdığından söz etmektedir (Maroukis’ten akt., Düvell, Triandafyllidou ve Vollmer, 2009, s.231-232). İstanbul’u göz önünde bulundurduğumuzda da göçün yoğunlaştığı bazı semtler vardır ve araştırmacıların ilgisi bu bölgelere sevk olmuş görünmektedir. Soysüren ve meslektaşları (2023, s.244), aynı gruplarla tekrarlayan görüşmeler yapmanın duygusal yoruculuğu ve etik dışılığından söz ederek göç sahasını araştırmak için sadece göçmenlerle mülakat yapmanın doğru bir yaklaşım olmadığını vurgulamaktadır. Bu noktada, araştırmacılar olarak hâlihazırda akademide ve medyada ilgi odağı olan ve çokça işlenen toplulukları katılımcı yapmak yerine başkaca toplulukların sesini duyulur kılmak ya da yerlilerin bilgisine danışmak veya çok-alanlı etnografiler yapmak yerinde bir çıkış yolu sağlayabilir.

Başlangıçta bahsi geçen, etik standartların gelişimi açısından dönüm noktası olan Nuremberg Yasası’ndan beri etik kılavuzlar ve kurullar genişlemiş, ister biyomedikal ister sosyal araştırma olsun insana dair her araştırmanın uyması gereken birtakım ilkeler temel referans noktası haline gelmiştir. Araştırmacının yol haritası olacak bu ilkeler dizisinin ana hatlarıyla 1) bilerek zarar vermeme 2) fayda sağlama 3) özerklik veya hür irade ve 4) adalet (Beauchamp vd.’den akt. Murphy ve Dingwall, 2021, s.339) olduğu üzerine uzlaşmıştır. Ancak bu etik kurullar tıbbi ve biyolojik bilimlerin izini taşıdığından önemli fakat yetersiz (Liempt ve Bilger, 2019, s.320) kalmakla; Robinson’un (2020) belirttiği gibi “kağıt etiğine” dönüşmekle ya da Guillemin ve Gillam’ın (2004) deyişiyle “prosedürel etik” ile “uygulamada etik” ayrımını yaratmakla sorgulanmaktadır. Bilhassa göç araştırmaları gibi hassas araştırma alanlarında kabul gören genel geçer ilkeler araştırmacıya rehberlik etmekte yetersiz kalmaktadır. Bu çerçevede katılımcıların özerkliğine, karar alma yetisine, gönüllülük ve anonimliğe atıfta bulunan “bilgilendirilmiş onam/ aydınlatılmış rıza” ilkesinin yetersizliği ve de sorunlu doğası alanyazında sıkça tartışmaya açılır. Bilgilendirilmiş onam, katılımcılara araştırmanın amacı, süreçte karşılaşılabilecekler, sağlayabileceği olası faydalar ve riskler, veri yönetimi ve anonimitenin nasıl sağlanacağı ya da verilere kimlerin erişebileceği hakkında bilgi verilmesini ve katılımcının dilediği zaman araştırmadan ayrılma hakkını güvence altına alan yazılı veya sözlü bir anlaşmadır (Ringheim, 1995, s.1694). Buna araştırma sonuçlarının yayımlanıp yayımlanmayacağı, kim tarafından finanse edildiğinin paylaşılması da dahildir (Israel ve Hay, 2008). Bu yaklaşım özünde, katılımcının haklarının korunmasını ve özerkliğine saygı duyulmasını içerir. Katılımcılar, tüm süreç hakkında bilgilendirilmeli, kontrol gücüne sahip olmalı ve sürece rıza göstermeleri sağlanmalıdır. Fakat araştırmaya katılmanın olası riskleri ve sonuçları, katılımcılar ve araştırmacılar tarafından bu denli kolayca öngörülebilir ve yönetilebilir mi? Miller ve Bell’in

(2012, s.65) sorusuyla araştırma başlamadan önce üzerinde uzlaşıldığı varsayılan bilgilendirilmiş onam ile katılımcılar tam olarak neye rıza göstermiş olurlar? Özellikle göç bağlamında katılımcıların “*özgür ve bilgilendirilmiş rıza verme yetisi sorgulanan kişiler*” olarak sınıflandırılabilir risk altında kişiler olması (CUREC, 2024) sözlü/yazılı onam sürecinin uygulanabilirliğinin sorgulanmasını gerektirmektedir. Taraflar arasındaki asimetrik ilişki katılımcının kendi rızası dışında, sosyal baskıyla bir araştırmaya katılmasına bile yol açabilir. Araştırmacı ve katılımcılar arasında yasal, sosyo-ekonomik statü ve eğitim bakımından farklılıkların keskin olduğu durumlarda katılımcının bir araştırmacının potansiyelini ve risklerini değerlendirmesi zordur (Liempt ve Bilger, 2012). Bilgilendirilmiş onamın anlaşılmasında kültürel kodlar ve dil bariyeri önemli zorluklardır. Henüz vardığı ülkenin dilini yeni öğrenmiş ya da çevirmen aracılığıyla iletişim kurabildiğimiz bir katılımcının tam olarak neye rıza gösterdiğini bilmesi, gönüllü ve bilinçli bir karara varabilmesi pek kolay değildir. Zapata-Barrero ve Yalaz’ın (2020, s.273) belirttiği gibi tercüme hatası çevirmenler aracılığıyla hafifletilebiliyor olsa da araştırmacının amaç ve risklerinin, bilgilendirilmiş onamın anlaşılmasının önündeki kültürel bariyer varlığını sürdürecektir. Bu noktada Sieber (1992), araştırmacıların ilgilendiği topluluğun yaşam tarzı, inanç ve değerleri hakkında duyarlı, bilgili olmasına ve bu yönde iletişim stratejisi planlamasına dikkat çeker (akt., Düvell ve diğerleri, 2009). Böylesi bir yaklaşım araştırma sonuçlarının kabul, saygı ve güven hissini arttırabileceği gibi veri kalitesine de katkı sunabilecektir.

Bilgilendirilmiş onam üzerine yapılan tartışmaların gündeme getirdiği bir diğer konu, bu onamın sözlü mü yoksa yazılı mı sağlanacağıdır. Hangi yolun izleneceği araştırmanın bağlamına, tasarımına ve katılımcılara bağlı olsa da okuryazarlığın yetersiz olduğu, araştırmacının ve katılımcının yazılı bir belge sebebiyle risk altında olabileceği, kültürel ve siyasi kaygıların mevcut olduğu durumlarda sözlü onam yolu daha elverişli olabilecektir (CUREC, t.y.). Yazılı onam süreci katılımcıların olası risklerle yüz yüze kalmasına, araştırmacı-katılımcı arasında gerilimlere, kişilerin araştırmadan çekilmesine ve gizliliğin zedelenmesine yol açabilecektir. Ancak söz konusu bu kararın nasıl verileceği, onamın hangi usulle gerçekleştirileceği salt araştırmacının yetkisinde de değildir. Örneğin Price (1996, s.209), çalışmasında yazılı onamın katılımcıları tanımlanabilir kılarak anonimliklerini tehlikeye attığını vurgulamış ve ilgili komiteyi ikna etmeye çalışmıştır fakat etik olmak ile uyumlu olmak arasındaki ikilemde uyumluluğu seçmek zorunda kalmıştır. Bir diğer dezavantajın yazılı onamdan kaynaklı kopan bağlar olduğuna işaret edilmektedir. Kanada’da saha çalışması yapan bir araştırmacı hem bilgilendirilmiş onam formu hem de tercümanlığın gerektirdiği tercüman gizliliği formunu her iki dilde düzenlemiş ve tüm taraflar için kopyalarını (toplamda yirmi iki sayfa olarak) imzaya hazırlamıştır. Söz konusu bu zorunlu resmiyet ortamının mülakatlara rahatsız edici biçimde yansması ise kaçınılmaz olmuştur:

“Kadın tüm kağıtlara baktı, onay formuna baktı ve kızının ona hiçbir şey imzalamamasını söylediğini belirterek imzalamayı reddetti. Buna saygı duymak zorundaydım. Ona karşı bu kadar resmi olma ihtiyacı hissetmemiş olsaydım görüşmenin ne kadar farklı geçebileceğini merak ettim. Diğer

tüm mülakatlar kafa karıştırıcı bir ilk beş dakikayla başlıyordu ve araştırmacı tüm bu formlara neden sahip olduğunu açıkladığında görüşülen kişiler ‘her neyse’ diyordu” (akt. van den Hoonard, 2002, s.12).

Katılımcının özerkliğine ve hür iradesine nasıl saygı gösterileceği hususu araştırmacının vereceği ciddi bir sınavdır. Guillemine ve Gillam’ın (2004) deyişiyle etik kurulların bilgilendirilmiş onam şartını yerine getirmek sadece bürokratik bir çemberden atlamak olarak da işlemez. Dolayısıyla araştırma öncesinde imzalanan anlık bir form olmanın ötesinde; tüm süreç boyunca düşünülmesi ve katılımcılara hatırlatılması gerekmektedir (Hugman, Pittaway ve Bartolomei, 2011, s.1278). Bu esnada Price’ın (1996, s.207) ifadesiyle, *“her ne kadar bir dizi etik sorun ve tuzak tanımlanmış ve bazı rehberlikler sunulmuş olsa da, çoğu zaman o anki durumda neyin doğru olduğuna dair kendi içgüdülerimize güvenmek”* gerekebilmekte ve bu durumlarda *“araştırmacının etik yeterliliği”* (Guillemine ve Gillam, 2004) kritik öneme sahip olmaktadır. Ancak *“etik yeterliliğe”* sahip bir araştırmacı olmak, ahlaki açıdan sorumlu hareket etmek araştırmalarımızı etik ve sorunsuz kılmak için yeterli midir? Sosyal bilimler alanında araştırmanın sonuçları ve yayılımı hakkında net öngörülerde bulunmak mümkün değildir (Düvell ve diğerleri, 2009). Davison’un (2004, s.380) belirttiği gibi *“hassas olduğu düşünülmeyen konular bile saha çalışması sürecinde hızla hassas hale gelebilir”*. Bilhassa göç gibi hassas, kamusal ve politik tansiyonun yüksek, kutuplaşmanın kolay olduğu araştırma konularında ise tüm potansiyel etkileri öngörmek ve kontrol etmek zordur. Örneğin, David Morgan’ın (1972) kadın fabrika işçileri üzerine yaptığı çalışmada katılımcıların anonimliği sağlanmış olsa da kitlesel tirajlı gazeteler aracılığıyla katılımcılar ifşa olmuş ve çarpıtılmış söylemler dolaşıma girmiştir. Morgan bu deneyimi sonrasında *“bulgularımız kamusal alana çıktıktan sonra kullanımı üzerinde çok az kontrolümüz olduğunu ve medya bir hikayeyi takip etmeye başladığında kişileri korumanın imkansız hale gelebileceğini”* (akt. Lee-Treweek ve Linkogle, 2000, s.18) belirtmektedir. Araştırmacının sahasıyla ilgili sunduğu ayrıntılar, medya aktörlerinin araştırma öznelerini keşfetmesini ve etiketlemesini kolaylaştırabilecektir (Morgan, 1972, s.185). Dolayısıyla araştırmacının sorumluluğu araştırma öncesi ve esnasıyla da sınırlı değildir. Toplumsal nabzın sürekli gözetileceği ve refleksivitenin devrede olacağı bu aşamada alanyazından yansıyan bir diğer önemli bilgi, sayısal verilerin istismar edilmeye açık olabildiğidir. Kaya (2023, s.205), insanların gündeliği hakkında bir anlayış sunmayan sayısallaştırma yaklaşımının hâkimiyetinden ve böylesi verilerin popülist siyasete hizmet aracı hâline gelebildiğinden; Düvell ve meslektaşları (2009) özellikle medya ve politikacıların bu tür verileri kötüye kullanıp, yaygınlaştırdığından bahseder. Hassas araştırmaların medya profesyonellerinin radarına takılması ve yanlış temsillerle işlenmesi muhtemeldir (Sieber, 1993). Zapata-Barrero ve Yalaz’ın (2020, s.275) belirttiği gibi, göç olgusu söz konusu olduğunda medyanın kapsayıcı ve derinlikli perspektifler sunmak yerine belirli stereotipler ve çarpıtılmış temsilleri içeren bir söylemi benimsediği açıktır. Medyanın göçü çerçeveleme biçimininse yurttaşların değerlendirmelerini etkileyebileceği, göçmen tehdidi anlatısını öne çıkardığı çalışmalarda belgelenmektedir

(Merolla, Ramakrishnan ve Haynes, 2013; Abrajano, Hajnal ve Hassel, 2017). Bu noktada göç araştırmacıları bilhassa sayısal verilerin, göçe dair nicelleştirmelerin gerekmediği durumlarda kullanılmamasının önemini vurgular. Düvell meslektaşları (2009, s.236) çıplak sayıları kullanmaya dair ihtiyatlı olmanın, nicel verileri uygun bir bağlama yerleştiren uygun nitel verilerle birleştirmenin etik yeterliliğimizi güçlendireceğini ileri sürer ve nitel göç araştırma bulgularının medyada nispeten daha az olumsuz ilgi görebileceğinden söz eder. Fakat yukarıdaki örnekte Morgan'ın deneyimlediği gibi, göç gibi politizasyon ve kutuplaşmanın yüksek olduğu sosyal araştırmaların özellikle sosyal ağlarda nasıl dolaşıma gireceğini tümüyle sezmek güçtür. Yine de bu bağlam içerisinde bilim insanlarının medya profesyonelleriyle ilişkisi söz konusu olduğunda gözetebileceği birtakım hususlar olduğundan söz etmek mümkündür. Joan Sieber'in (1993, s.23-24) bu konu üzerine önerileri şöyle özetlenebilir: 1) Muhabirin uzmanlık alanı -sosyal bilim olsa bile- ve röportajın arka planı/amacı/perspektifi sorgulanmalı. 2) Araştırmadan dil bakımından basit ve terminolojiye boğulmadan bahsedilmeli. 3) "Kayıt dışı" bilgilerden bahsederken bu talep üzerine taraflar net bir şekilde anlaşılmalı. 4) Bağlamı düşük, kötü tasarlanmış sorulara düzeltme önerisinde bulunmalı. 5) Araştırmacı bir basın bülteni hazırlama seçeneğini göz önünde bulundurmalı. Bunun ötesinde, araştırmacılar olarak çalışmalarımızın etik sorumluluğunu yerine getirmenin ve bulgularımızı doğru ve anlaşılır bir şekilde kamuoyuna iletmenin önemli bir yolunun, metinlerimizi görsel ve işitsel formatlarla buluşturmaktan geçtiğini kabul etmeliyiz. Rose (2016, s.331), iletişimin büyük bir kısmının görsel medya aracılığıyla gerçekleştiği bu çağda akademik araştırmaların görsel olarak iletişim kurması gerekliliğinden söz eder. Bu anlamda yazarın *Visual Methodologies: An Introduction to Researching with Visual Materials* isimli çalışması, geleneksel akademik çıktıların fotoğraf, film, veri görselleştirme, sergi, vb. yollarla geniş kitlelere ulaşabileceği ve sonuçlarını daha doğrudan/tanıdık olarak iletilebileceği iddiasıyla araştırmacılara kapsamlı bir rehberlik sunması bakımından önemlidir. Göç gibi hassas sosyal bilim araştırmalarında dijital araçlar ve platformların bilimsel çıktılarımıza entegre edilmesi, bugün daha da kritik bir hale gelmiş olup, etik boyutuyla da araştırmacıların konumunu güçlendirebilir. Bu yolla araştırma öznelimizi güçlendirebileceğimiz gibi, geniş kitlelere çarpıtılmamış verileri doğru bir hikâye anlatımıyla sunma imkanına sahip olabiliriz.

Araştırmacının rolü, savunmasızlığı ve duyguları çalışmanın bir parçası kılmak

Sosyal bilimler 1970'lerden bu yana araştırmacının çalıştığı sahanın hem gözlemcisi hem de bir parçası olduğunu, anlamın beraber inşa edildiğini vurgulayan bir anlatı dönüşü yaşamıştır (Clifford ve Marcus 1986; Anderson ve Rennie, 2016). Buna göre değerden arınmış nesnel araştırmanın olamayacağını kabulüyle akademik bilgi inşasının nasıl sağlandığı, araştırmanın varsayım, yöntem ve konumu sorgulamaya açılmalıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2014). Gulbenkian Komisyonu'nun (2014, s.51-52) ifadesi ile: "doğa bilimcilerin tanımladıkları do-

ğal dünyadan farklı olarak, sosyal bilimlerin alanı, araştırmacının kendisinin de araştırma nesnesine dahil olduğu bir alan olmakla kalmıyor, ayrıca, incelenen kişiler araştırmacılarla çok çeşitli diyaloglara ya da çekişmelere girebiliyorlar”. Bu anlamda düşünümSELLİĞE, yani sosyal konumlarımızın bilgi üretimi üzerindeki etkisini ve bir alandaki anlamı yakalamaya çalışırken karşılaşılabileceğimiz hatalar, varsayımlar, duygular gibi unsurları (Lichterman, 2017, s.38) görünür kılmaya dair çok daha fazla ihtiyaç olduğuna dair bir çağrı vardır. Her ne kadar ağırlıklı nitel sosyal araştırmalar ve etnografiyle sınırlı bir pratikmiş gibi düşünülse de, “çoğu bilgi biçiminin konumlandırılmış” (Gobo, 2008) olduğunu varsaydığımızda, aslında pek çok araştırmacının bu pratikten muaf olamayacağıyla yüzleşmek gerekir. Mevzubahis göç gibi hassas nitel araştırmalar yapmak olduğundaysa bu pratiğe sahip olmak elbette daha kritik bir önem kazanır. Dil, yasal statü, kültürel bağlam, sosyo-ekonomik sermaye, eğitim, göçmenlik deneyimi açısından araştırmacı ve sahası arasında asimetrik ilişki çoğunlukla daha büyüktür. Dolayısıyla araştırmacılar olarak düşünümSELLİĞİ, Lichterman’ın (2017, s.36) ifadesi ile “düşünümSELLİK yoluyla okuyucularla diyalogu” daha güçlü tutmak gerekir. Özünde, etnisite, sınıf, cinsiyet, yaş, alanın kültürel yapısına ve dile hakimiyet, politik perspektif, vb. tüm kişisel özelliklerin sahaya erişimimizi ve oradaki ilişkilerimizi nasıl etkilediği üzerine bir muhasebe vermemiz ve Harmanşah ve Nahya’nın (2016, s.18) belirttiği gibi önemsiz görülen detay ve terslikleri de görünür kılmamız gerekir. Berger (2013), araştırmacının bu tür sosyal konumlarının araştırmayı üç ana şekilde etkileyebileceğinden söz eder: 1) alana erişim ve alandan kabul düzeyi 2) araştırmacı-araştırılan ilişkisinin doğası 3) araştırmacının merceğiyle çalışmanın bulgu ve sonuçlarının şekillenmesi. Dolayısıyla göç araştırmalarında düşünümSELLİK pratiğe sahiplik verilerin kalitesini iyileştirebileceği gibi Guillem’in ve Gillam’ın bahsettiği “etik yeterliliği” de arttırabilecektir. Mülakatlar esnasında düşünümSELLİK olmak, bağlam doğrultusunda soruları-içeriği belirlemede, kendimizin ve katılımcının tepkileri üzerine farkındalığa varmada ve güçlü yönleri ve sınırlılıkları keşfetmede işlevseldir (Valentine, 2007). Finlay (2002, s.532), araştırmacının bilinçdışı motivasyonunu ve örtük önyargılarını ortaya çıkarmada ve metodolojik kaydın sunularak araştırma bütünlüğünün başkalarınca incelenmesini sağlamada bu pratiğin değerli bir araç olduğundan söz eder. Pozivist geleneğin inanmamızı istediğinin aksine bulgularımızın sosyal süreçler aracılığıyla inşa edildiğini kabul etmekse olguları eksik ya da yanlış temsil ettiğimiz anlamına gelmez; tersine, çoğulculuğu ve evrenselliği güçlendirir (Gulbenkian Komisyonu, 2014; Hammersley ve Atkinson, 2019).

Bu durumda bilginin kurucusu ve yorumlayıcısı olan araştırmacılar (Davison, 2004) düşünümSELLİĞİ hangi yollarla işe koşabilirler? Pillow (2010), araştırmacı günlüğü (*researcher log*), araştırmacı saha notları (*researcher field notes*) ve araştırmacı güncesi (*researcher journal*) tutmanın en temel pratik olduğundan bahseder. *Araştırmacı günlüğü*, kişisel düşünce içermeyen, sahadaki görevlerin listelendiği, sürecin takibini kolaylaştıran sistematik bir araç görevi üstlenir. *Saha notları*, alana dair gözlem ve betimlemeleri, doğrudan verileri içeren kayıtlardır. *Araştırmacı güncesi* ise, sürece ilişkin duygu, düşünce ve kişisel çıkarımlarımızı

kaydettiğimiz düşünümsel notlardır. Bunlar, araştırmacının çalışmanın başında, ortasında ve sonundaki düşüncesinin ne olduğuna dair ilk haritayı çıkarmayı sağlayacak ve nihai ürünü de büyük ölçüde zenginleştirecek, her araştırmacının kendine özgü tarzla oluşturduğu bir pratiktir (Pillow, 2010, s.276). Bu temel düşünümsellik stratejilerine Berger'in (2013) listelediği ek öneriler de şöyledir: aynı katılımcılarla tekrarlanan uzun görüşmeler, katılımcıların kontrolü, akran/meslektaş değerlendirmesi, metinleri tekrar tekrar gözden geçirme ve üçgenleme. Aynı katılımcılarla tekrarlayan görüşmelerin yapılması üzerine alanyazında tartışmalı fikirler vardır. Goyes ve Sandberg'in (2024) çalışmasında tespit ettiği gibi tekrarlayan görüşmeler kapsamlı bir anlayış kazanmamızı sağlayabilir ya da Düvell ve meslektaşlarının (2009) saptadığı gibi görüşmelerin terapötik bir etkisi olabilir. Ancak, araştırma öznesinin göçmenler olduğu durumlarda, tekrarlayan görüşmeler travmatik olabilir (Soysüren, Coşkun ve Körükmez, 2023) veya sahadaki olası gerginliği artırabilir. Örneğin, Suriyeli topluluğun yoğun olarak çalışılan bir örneklem grubu oluşturduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, bu etki daha belirgin hale gelebilir. Ampirik bir tespit olmasa da sıralanan düşünümsellik stratejileri arasında yer alan akran/meslektaş değerlendirmesinin Türkiye'de henüz pratikte pek uygulanmayan bir seçenek olduğu yorumunda bulunabiliriz. Davison (2004, s.387), bu stratejinin, düzenli olarak biraraya gelen akranlarda güven kazandırdığından ve araştırmacı savunmasızlığını azaltmada işlevsel olduğundan bahseder. Tavsiyesinde, bu tür akran destekleme gruplarının saha çalışması başlamadan evvel bir araya gelmesininse ideal olduğunu ekler.

Nitel araştırmalardaki etik çıkmazlar üzerine olan alanyazında ağırlıklı olarak hassas/savunmasız/ kırılğan grubun araştırmanın öznelere olduğu varsayılar. Fakat gerçek şudur ki, özellikle hassas konularda araştırma yapan araştırmacılar da pek çok zorlukla karşı karşıya kalır ve bu süreçler pek de görünür kılınmaz. Araştırmacı kimliğimizin gerektirdikleri, insan olarak hissettiklerimizle çatışabilir (Erdoğan ve Uyan-Semerci, 2021, s.63). Bunlar, sahaya uyum sağlama, kendi açma, beklenmedik hikâyeler duyma, suçluluk, verileri yazıya dökme ve analizle ilgili olabilir (Dickson-Swift ve diğerleri, 2008). Lee-Treweek ve Linkogle (2000) fiziksel, duygusal, etik ve mesleki olarak dört kategoride araştırmacıların (ve katılımcıların) karşı karşıya olduğu riskleri değerlendirir. Her ne kadar araştırmacıların özgeci ve fedakâr bir tutumda olmaları yönünde bir algı yerleşik olsa da Lee-Treweek ve Linkogle (2000), araştırmacının güvenliği, refahı ve duygularının en az katılımcılar kadar gözetilmesi gerektiğinin altını çizer. *Danger in the Field* isimli derleme çalışmalarında pek dile getirilmemiş olan mesleki riskleri gündeme getirmiş olmaları da önemlidir. Sosyal bilimcilerin birtakım misyonları, evrensel kabul görmesini istedikleri düşünceleri ve meşru olan/olmayan bilgi biçimleri (Gulbenkian Komisyonu, 2014, s.54) olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda araştırmacılar yerleşik teorik ve metodolojik geleneklerden koptuğu ya da sol, feminist vb. perspektifleri nedeniyle cezalandırılabilir (Lee-Treweek ve Linkogle, 2000, s.20). Bilhassa nitel araştırmaların pozitivist çerçevelere dahil edilmeye zorlanması yönünde metodolojik bir baskının halen olduğu iddia edilebilir. Clarke ve meslektaşları (2024) yakın dönem çalışmasında nitel yöntemi benimsemiş araştırmacıların hakem değerlendirme süreçlerinde nicel yaklaşımlara

özgü değerlerle evrenselleştirilmesi konusundaki endişeleri tespit etmiştir. Ya da tartışmalı araştırma konuları kariyerinin başındaki araştırmacının itibar ya da kariyerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Düvell ve diğerleri, 2009, s.233).

Araştırmacının savunmasızlığına dair tartışmalarda ele alınan bir diğer husus, toplumsal cinsiyetin, özellikle de kadın saha çalışanlarının rolüdür. Araştırılan topluluğun kadın olduğu durumlarda deneyim ortaklıkları araştırmacının ilgili alandaki kabulü ve ilişkilerini kolaylaştırabilmektedir (Finch, 1984). Ancak erkek egemen sahalarda durum tam tersi yönde işleyebilmekte; kadınların kendilerini hemcinslerinin, çocukların ve yaşlıların ev içi dünyasıyla sınırlı bulabilecekleri açığa çıkmaktadır (Hammersley ve Atkinson, 2019). Doktora saha araştırmam da cinsiyetin sahadaki ilişkileri doğrudan etkileyebildiğini örneklemiştir. Erkek egemen sahada, güvensiz hissettiğim mülakatları bir erkek eşliğinde gerçekleştirmek katılımcıların beni yok saymasına sebep olmuştur.

Araştırmacılar olarak saha çalışmalarında fiziksel ve duygusal olarak savunmasız hissettiğimiz pek çok durum içerisinde kalabiliyoruz. Fakat özellikle duygular akademik metinlerimizin bir parçası haline gelemiyor. Patton'ın (2002, s.405) ifadesiyle araştırmacı: *“bir görüşme sırasında ortaya çıkan büyük acı ve ıstırap da dahil olmak üzere insani meselelere tepkisiz soğuk bir granit levha değildir.”* Dolayısıyla duyguları araştırmalarımıza yansıtma bizi düşünümsel, metinlerimizi ise daha çarpıtılmamış kılacaktır. Sessizlikler, utanma, gözyaşı vb. insani gösterimler veri setine ve analize dahil olmalıdır (Anderson ve Rennie, 2016). Buradaki kasıt hem katılımcıların hem de araştırmacıların duygularının rapora dahil edilmesidir. Bu noktada duyguları tanıma ve yorumlama konusunda kavrayışımızı geliştirmenin yollarını aramamız gerekir. Şüphesiz ki bu süreç salt bireysel çabadan daha fazlasını gerektirir, kurumlar bakımından da bu yaklaşıma katkı sağlanması gerekir. Davison (2004, s.381) araştırmacıların kaygılarını danışmanlarıyla paylaşmanın mesleki yetersizlik şüphesi uyandıracığına veya duygulardan bahsettiklerinde açık veya örtük şekilde susturulduklarına dair bulgusunu paylaşmaktadır. Duyguları yansıtmanın objektiflik ilkesiyle çeliştiği çıkarımı hem araştırma deneyimine hem yazım diline yansıyor görünmektedir. Fakat özellikle de göç gibi duyguyu yüklü insan deneyimlerini anlamaya odaklanıyorsak duyguları araştırmalarımızın bir parçası kılmak zorunludur. Hubbard ve meslektaşlarının (2001, s.135) yerinde sorusuyla: *“(…)araştırmacıları objektif olmak ve duyguları ‘ayıklamak’ üzere eğiten akademik bir ortamda nasıl anlam inşa edebiliriz? (...)”*

Sonuç

Nitel göç araştırmalarında etik ve metodoloji üzerine ilgi giderek artmış, sorunları statik ele almanın mümkün olmadığı ve alanın çokkatmanlılığı alanyazındaki tartışmalarda işlenmiştir. Bu çalışma, alanyazındaki bu türlü deneyim ve önerilere yer vererek nasıl bir yol haritası takip edebileceğimiz üzerine odaklanmıştır. Amacım, nitel göç araştırmalarındaki ikilem ve kaygıla-

ra nihai bir çözüm üretmek değil; araştırma süresince yüzleştığımız sorunları görünür kılmak ve koşulların nasıl bir yaklaşım gerektirdiğine dair ipuçlarını takip etmek olmuştur. Üzerine fikir birliğinde bulunulan etik kılavuzlar (çoğunlukla) araştırma katılımcılarının ve araştırmacıların hak ve iradelerini garanti etmeyi kapsar. Fakat nitel araştırmalar özü itibariyle öngörülebilirliği zor, insanlarla etkileşime dayalı ve bazı durumlarda hassas sosyal araştırmalardır. Etik kodlar bir araştırmadan doğan riskleri bertaraf etmede ve kişileri korumada önemli bir yere isabet ediyor olsa da saha araştırmalarından yansıyan bilgi bu kılavuzların yetersiz kaldığına işaret etmektedir. Tartışmalar en temelde, etiğin sadece araştırmanın başlangıcı aşamasında prosedürel olarak sağlanması gereken bir olgu olmadığını kabul etmenin ve etiği tüm sürece uygulamanın önemini vurgular. Kavramların, teorik bakışın, metodolojinin belirlenmesinden saha sırasında ve sonrasında ilişkilerin yönetilmesine ve çalışmanın yayımı, bulguların yaygınlaştırılmasına dek etik bilincin uygulanması gerekir. Bunn yanı sıra çözüm, araştırmacının sorunlara “uyanık olma” ve ahlaki refleksiyle anlık çözüm üretme yeterliliğini de gerektirmektedir. Düşünümsellik ve duyguları görünür kılmak da bu denklemin bileşenleri olarak değerli pratiklerdir. Sosyal konularımızı, perspektif ve metodumuzu, öznel deneyimimizi ve yorumlarımızı değerlendirmeye açmak, “duyguları ayıklamamak” iddialarımızı güvenilir; araştırma öznelerine bakışımızı daha sorumlu hale getirecektir. Bu kapsamda alanyazında türlü düşünümsellik stratejileri teşvik edilmiş fakat bununla beraber düşünümselliğin bir tür günah çıkarma ve her derde deva olmadığına dair de not düşülmüştür. Dolayısıyla bir tür meşrulaştırma aracı olarak kullanılmamalıdır (Pillow, 2010: 277). Diğer yandan göç gibi hassas araştırma alanlarının içinde yer alan herkes için potansiyel riskleri içerdiği atlanmamalı; araştırmacılar riskten muaf varsayılmamalıdır. Bu nedenle araştırmacı savunmasızlıklarının daha görünür kılınmasına, danışman ve akran/meslektaş gruplarının bu kırılabilirlikleri daha çok tartışmaya teşvik edilmesine ciddi bir ihtiyaç vardır. Risklerin olmadığı bir araştırma mümkün değilse de risk yönetiminin yapıldığı, araştırma faydasının tüm taraflar için adil dağıldığı bir araştırma yapmak mümkün kılınabilmelidir. Araştırmaların yapılma serüvenindeki bu boyutların doğruları ve kusurlarıyla akademik tartışmalara şeffaf bir şekilde yansıtılmasıysa hem araştırmacıları hem araştırma öznelerini güçlendirecektir.

Kaynakça

- Abrajano, M.A., Hajnal, Z. ve Hassel, H.J.G. (2017). Media framing and partisan identity: the case of immigration coverage and white macropartisanship. *Journal of Race, Ethnicity and Politics*, 2 (1), 5-34. <https://doi.org/10.1017/rep.2016.25>.
- Anderson I, Rennie T. (2016). Thoughts in the field: ‘self-reflexive narrative’ in field recording. *Organised Sound*, 21(3), 222-232. <https://doi.org/10.1017/S1355771816000194>.

- Aral Uluk, H. (2023a). *Göçmen topluluklarda yemek ve kültürlerarası ilişkiler: İstanbul, Fatih örneği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aral Uluk, H. (2023b). Göç bağlamında yemeğin rolü nasıl değerlendirilir?. *Moment Dergi*, 10(1), 134-154. <https://doi.org/10.17572/mj2023.1.134154>.
- Aslan, Ş. (2023). “İçeriden yazmak” ya da ülkeye serpiştirilmiş dersimli zorunlu göçmenlerin izini içeriden sürmek. İ. Soysüren, M. Poyraz (Ed.), *Göç araştırmalarında yöntem: Örnek nitel araştırma deneyimleri* içinde (187-200. ss.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Bergen, R. K. (1993). Interviewing survivors of marital rape: doing feminist research on sensitive topics. C. M. Renzetti, R. M. Lee (Ed.), *Researching sensitive topics* içinde (197-211. ss.). California: Sage Publications.
- Berger, R. (2013). Now i see it, now i don't: researcher's position and reflexivity in qualitative research. *Qualitative Research*, 15(2), 219-234. <https://doi.org/10.1177/1468794112468475>.
- Bialas, U., Lukate J.M ve Vertovec, S. (2024). Contested categories in the context of international migration: introduction to the special issue. *Ethnic and Racial Studies*, 1-23. <https://doi.org/10.1080/01419870.2024.2404493>.
- Biehl, K. S. (2017). *Dwelling encounters: migration, diversity and ambivalence in an Istanbul neighbourhood*. (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Oxford, Oxford.
- Bourdieu, P. (1989). Social space and symbolic power. *Sociological Theory*, 7(1), 14-25. <https://doi.org/10.2307/202060>.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2014). *Düşünsel bir antropoloji için cevaplar* (7. bs.). (Çev. N. Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozok, N. ve Bozok, M. (2018). “Göçmen istekleri” yaklaşımı ışığında Beykoz, Karasu Mahallesi'ndeki refakatsiz Afgan göçmen çocukların yaşamlarını sürdürme mücadeleleri. *Moment Dergi*, 5(2), 416-440. <https://doi.org/10.17572/mj2018.2.416440>.
- Clarke, V., Braun, V., Adams, J., Callaghan, J. E. M., LaMarre, A., ve Semlyen, J. (2024). “Being really confidently wrong”: Qualitative researchers' experiences of methodologically incongruent peer review feedback. *Qualitative Psychology*, Elektronik ön baskı. <https://doi.org/10.1037/qap0000322>.
- Clifford, J. ve Marcus, G. (1986). *Writing culture: the poetics and politics of ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Cook, J. ve Fonow, M. (1986). Knowledge and women's interests: Issues of epistemology and methodology in feminist sociological research. *Sociological Inquiry*, 56(1), 2-29. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1986.tb00073.x>.
- CUREC. (2024). *Research involving adult refugees in the United Kingdom*. Oxford: University of Oxford. Erişim adresi <https://researchsupport.admin.ox.ac.uk/files/ap05-adult-refugees-united-kingdom>.
- CUREC. (t.y.). Informed Consent. University of Oxford. Erişim adresi <https://researchsupport.admin.ox.ac.uk/governance/ethics/resources/consent#collapse1670841>.
- Davison, J. (2004). Dilemmas in research: Issues of vulnerability and disempowerment for the social worker/researcher. *Journal of Social Work Practice: Psychotherapeutic Approaches in Health, Welfare and the Community*, 18(3), 379-393. <https://doi.org/10.1080/0265053042000314447>.

- Dench, S., Iphofen, R. ve Huws, U. (2004). *An EU code of ethics for socio- economic research*. Brighton: Institute for Employment Studies. Erişim adresi <https://www.employment-studies.co.uk/system/files/resources/files/412.pdf>.
- Dickson-Swift V., James, E.L. ve Liamputtong, P. (2008). *Undertaking sensitive research in the health and social sciences: Managing boundaries, emotions and risks*. New York: Cambridge University Press.
- Düvell, F., Triandafyllidou, A. ve Vollmer, B. (2009). Ethical issues in irregular migration research in Europe. *Population, Place and Space*, 16 (3), 227-239. 10.1002/psp.590.
- Erdoğan, E. ve Uyan-Semerci, P. (2021). *Toplumsal araştırma yöntemleri için bir rehber: Gereklilikler, sınırlılıklar ve incelikler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve ulusaşırı toplumsal alanlar*. (Çev. A.Z. Gündoğan, C. Nacar). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Finch, J. (1984). "It's great to have someone to talk to": The ethics and politics of interviewing women. C. Bell, H. Roberts (Ed.), *Social researching: Politics, problems, practice* içinde (70-87. ss.). London: Routledge ve Kegan Paul.
- Finlay, L. (2002). "Outing" the Researcher: The provenance, process, and practice of reflexivity. *Qualitative Health Research*, 12(4), 531-545. <https://doi.org/10.1177/104973202129120052>.
- GAR (2024). *İstanbul İlçelerinde Kent ve Göç İlişkileri*. İstanbul: GAR Yayınları. Erişim adresi <https://gocarastirmalaridernegi.org/tr/calismalar/arastirmalar/i-istanbul-i-lcelerinde-kent-ve-goc-i-liskileri/391-kent-ve-goc>.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin yorumlanması*. (Çev. H. Gür). Ankara: Dost kitabevi Yayınları.
- Glick Schiller, N., Basch, L. ve Blanc Szanton, C. (1992). Transnationalism: A new analytical framework for understanding migration. Glick Schiller, N., Basch, L., Blanc Szanton, C. (Ed.), *Toward a transnational perspective on migration* içinde (1-24. ss.). New York: New York Academy of Sciences.
- Glick Schiller, N. (2007). *Beyond the nation-state and its units of analysis: towards a new research agenda for migration studies: Essentials of migration theory*. Bielefeld: COMCAD. Erişim adresi https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/35386/ssoar-2007-glick_schiller-Beyond_the_nation-state_and_its.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Gobo, G. (2008). *Doing ethnography*. (Çev. A.Belton). London: SAGE.
- Goyes, D.R. ve Sandberg, S. (2024). Trust, nuance, and care: Advantages and challenges of repeat qualitative interviews. *Qualitative Research*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/14687941241246159>.
- Guillemin, M., ve Gillam, L. (2004). Ethics, reflexivity, and "Ethically important moments" in research. *Qualitative Inquiry*, 10(2), 261-280. <https://doi.org/10.1177/1077800403262360>.
- Gulbenkian Komisyonu. (2014). *Sosyal bilimleri açm: Sosyal bilimlerin yeniden yapılanması üzerine rapor* (10. Bs.). (Çev. Ş. Tekeli). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Hack-Polay, D., Mahmoud, A. B., Kordowicz, M., Madziva, R., ve Kivunja, C. (2021). "Let us define ourselves": Forced migrants' use of multiple identities as a tactic for social navigation. *BMC Psychology*, 9(125), <https://doi.org/10.1186/s40359-021-00630-6>.
- Hammersley, M. ve Atkinson, P. (2019). *Ethnography principles in practice* (4th ed.). Abingdon ve New York: Routledge.

- Harmanşah, R. ve Nahya, Z.N. (2016). *Etnografik hikâyeler: Türkiye’de alan araştırması deneyimleri*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Hubbard,G., Backett-Milburn,K. ve Kemmer, D. (2001). Working with emotion: Issues for the researcher in fieldwork and teamwork. *International Journal of Social Research Methodology*, 4(2), 119-137. 10.1080/136455701750158886.
- Hugman, R., Pittaway, E. ve Bartolomei, L. (2011). When “Do no harm” is not enough: The ethics of research with refugees and other vulnerable groups. *The British Journal of Social Work*, 41(7), 1271-1287. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr013>.
- Iosifides, T. (2011). *A Generic Conceptual Model for Conducting Realist Qualitative Research Examples from Migration Studies*. Oxford: International Migration Institute. Erişim adresi <https://www.migrationinstitute.org/publications/wp-43-11>.
- Iosifides, T. (2019). Nitel göç araştırmalarında epistemolojik meseleler: Özdüşünümsellik, nesnellik ve öznellik. R. Zapata-Barrero ve E. Yalaz (Ed.), *Avrupa göç çalışmalarında nitel araştırmalar içinde* (112-132. ss.). İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği.
- Irgil, E. (2022). Konumsallık, mülakatlar ve göç çalışmalarında araştırmacı olmak. *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 353-367. <https://doi.org/10.47613/reflektif.2022.75>.
- Israel, M., & Hay, I. (2008). Informed consent. *The SAGE encyclopedia of qualitative research methods içinde* (431-432. ss.). California: SAGE.
- Jacobs, D. (2019). Çalıştıklarımızı ve analiz ettiklerimizi kategorize etmek ve yorumlama alıştırmaları. R. Zapata-Barrero, E. Yalaz (Ed.), *Avrupa göç çalışmalarında nitel araştırmalar içinde* (157-177. ss.). İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği.
- Jacobsen, K. ve Landau, L.B. (2003). The dual imperative in refugee research: Some methodological and ethical considerations in social science research on forced migration. *Disasters*, 27(3), 185-206. <https://doi.org/10.1111/1467-7717.00228>.
- Johnson, J. M., ve Altheide, D. L. (2002). Reflections on Professional Ethics. Van Den Hoonaard, W. C. (Ed.), *Walking the tightrope: Ethical issues for qualitative researchers içinde* (59-69. ss.). Toronto: University of Toronto Press.
- Kaya, A. (2023). Göç çalışmalarında katılımcı eylem araştırması: Karşılıklı etkileşim yoluyla değişim. İ. Soysüren ve M. Poyraz (Ed.), *Göç araştırmalarında yöntem: Örnek nitel araştırma deneyimleri içinde* (201-209. ss.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Khojasteh, M. (2020), Immigrants as transformers: The case for immigrant food enterprises and community revitalization. Agyeman, J., Giacalone, S. (Ed.), *The immigrant-food nexus: Borders, labor, and identity in North America içinde* (81-98.ss.) Massachusetts: The MIT Press.
- Lee-Treweek, G., & Linkogle, S. (2000). Putting danger in the frame. G. Lee-Treweek, S. Linkogle (Ed.), *Danger in the field: Ethics and risk in social research içinde* (8-25. ss.). London: Routledge.
- Levitt, P. (1998), Social remittances: Migration driven local-level forms of cultural diffusion. *International Migration Review*, 32(4), 926-948. <https://doi.org/10.2307/2547666>.
- Lichterman, P. (2017). Interpretive reflexivity in ethnography. *Ethnography*, 18(1), 35-45. <https://doi.org/10.1177/1466138115592418>.

- Liempt, I., & Bilger, V. (2012). Ethical challenges in research with vulnerable migrants. C. Vargas-Silva (Ed.), *Handbook of research methods in migration* içinde (451–466. ss.). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Liempt, I. ve Bilger, V. (2019). Kaçakçılık yoluyla gelen göçmenlerle yürütülen araştırmalarda metodolojik ve etik ikilemler. R. Zapata-Barrero ve E. Yalaz (Ed.), *Avrupa göç çalışmalarında nitel araştırmalar* içinde (316-336. ss.). İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği.
- Lincoln, Y.S. ve Tierney, W.G. (2004), Qualitative research and institutional review boards. *Qualitative Inquiry*, 10(2), 219-234. <https://doi.org/10.1177/1077800403262361>.
- Mascia, C., Solano, G. ve Jacobs, D. (2024). What does Italianness stand for? The use of ethnic resources among Italian migrant entrepreneurs in Brussels. *Ethnicities*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/14687968241284627>.
- Measor, L. (1985). Interviewing: A strategy in qualitative research. R. Burgess (Ed.), *Strategies of educational research: Qualitative methods* içinde (55-77. ss.). Sussex: Falmer Press.
- Menjívar, C. (2024). Immigration bureaucracies and state-created categories across the globe. *Ethnic and Racial Studies*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/01419870.2024.2404492>.
- Merolla, J., Ramakrishnan, S.K. ve Haynes, C. (2013). “Illegal,” “Undocumented,” or “Unauthorized”: Equivalency frames, issue frames, and public opinion on immigration. *Perspectives on Politics*, 11(3), 789-807. <https://doi.org/10.1017/S1537592713002077>.
- Miller, T., & Bell, L. (2012). Consenting to what? Issues of access, gate-keeping and ‘informed’ consent. M. Mauthner, M. Birch, J. Jessop, T. Miller (Ed.), *Ethics in qualitative research* içinde (53-69. ss.). London: SAGE.
- Morgan, D. H. J. (1972). The British association scandal: The effect of publicity on a sociological investigation. *The Sociological Review*, 20(2), 185-206. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1972.tb00208.x>.
- Murphy, E. ve Dingwall, R. (2021). Etnografi etiği (Çev. Z. Pirim). P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland, L. Lofland (Ed.), *Etnografi el kitabı* içinde (339-351. ss.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Nuremberg Code, Trials of war criminals before the Nuernberg military tribunals. (1949). Washington: US Government Printing Office.
- Onaran, B. (2019). *Mutfak tarih: Yemeğin politik serüvenleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd. ed.). Thousand Oaks: SAGE.
- Pillow, W.S. (2010). ‘Dangerous reflexivity’ Rigour, responsibility and reflexivity in qualitative research. P. Thomson, M. Walker (Ed.), *The Routledge doctoral student’s companion: getting to grips with research in education and the social sciences* içinde (270-282. ss.). Abingdon and New York: Routledge.
- Pittaway, E., Bartolomei, L. (2003). Women at risk field research report: Thailand 2003, Sydney: Centre for Refugee Research, University of New South Wales.
- Price, J. (1996). Snakes in the swamp: Ethical issues in qualitative research. R. Josselson (Ed.), *Ethics and process in the narrative study of lives* içinde (ss. 207-215.). California: SAGE.
- Renzetti, C.M. ve Lee, R.M. (1993). *Researching sensitive topics*. California: SAGE.
- Ringheim, K. (1995). Ethical issues in social science research with special reference to sexual behaviour research. *Social Science & Medicine*, 40 (12), 1691-1697. 10.1016/0277-9536(94)00279-3.

- Robinson, C. (2020). Ethically important moments as data: reflections from ethnographic fieldwork in prisons. *Research Ethics*, 16(1-2), 1-15. <https://doi.org/10.1177/1747016119898401>.
- Rose, G. (2016). *Visual methodologies: An introduction to researching with visual materials* (4th ed.) London: SAGE.
- Selek, P. (2009). Kenardakilerle çalışmak mı?. D.Hattatoğlu ve G. Ertuğrul (Ed.), *Methodos: Kuram ve yöntem kenarından* içinde (115-125. ss.). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Sieber, J. E. ve Stanley, B. (1988). Ethical and professional dimensions of socially sensitive research, *American Psychologist*, 43 (1), 49-55. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.43.1.49>.
- Sieber, J. E. (1993). The ethics and politics of sensitive research. C. M. Renzetti, R. M. Lee (Ed.), *Researching sensitive topics* içinde (14-26. ss.). London: SAGE.
- Soysüren, İ., Coşkun, E., Körükmez, L. (2023). Göç araştırmalarının mutfağından: Etik, konu ve soru seçimi, dil ve terminoloji. İ. Soysüren, M. Poyraz (Ed.), *Göç araştırmalarında yöntem: Örnek nitel araştırma deneyimleri* içinde (187-200. ss.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Stacey, J. (1988). Can there be a feminist ethnography?. *Women's Studies International Forum*, 11(1), 21-27. [https://doi.org/10.1016/0277-5395\(88\)90004-0](https://doi.org/10.1016/0277-5395(88)90004-0).
- Tilly, C. (1990). Transplanted networks. Yans-McLaughlin, V. (Ed.), *Immigration reconsidered: History, sociology, and politics* içinde (79-95. ss.). Oxford: Oxford University Press.
- Türkmen, G. (2024). Categorical astigmatism: on ethnicity, religion, nationality, and class in the study of migrants in Europe. *Ethnic and Racial Studies*, 47(9), 1834-1857. <https://doi.org/10.1080/01419870.2024.2328326>.
- U.S. Department of Health and Human Services (HHS) (1979). *The Belmont report: Ethical principles and guidelines for the protection of human subjects of research*. Washington: U.S. Government Printing Office. <https://www.hhs.gov/ohrp/regulations-and-policy/belmont-report/index.html>.
- Valentine, C. (2007). Methodological reflections. *Qualitative Social Work: Research and Practice*, 6(2), 159-176. <https://doi.org/10.1177/1473325007077237>.
- Van Den Hoonard, W.C. (2002). Introduction: Ethical norming and qualitative research. Van Den Hoonard, W. C. (Ed.), *Walking the tightrope: Ethical issues for qualitative researchers* içinde (3-16. ss.). Toronto: University of Toronto Press.
- Wimmer, A. ve Glick Schiller, N. (2002). Methodological nationalism and beyond: Nation-state building, migration and the social sciences. *Global Networks*, 2(4), 301-334. <https://doi.org/10.1111/1471-0374.00043>.
- World Medical Association (WMA) (1964). *Declaration of Helsinki: Ethical principles for medical research involving human subjects*. Helsinki: WMA General Assembly. Erişim adresi <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-helsinki/>.
- Zapata-Barrero, R. ve Yalaz, E. (2020). Qualitative migration research ethics: A roadmap for migration scholars. *Qualitative Research Journal*, 20(3), 269-279. <https://doi.org/10.1108/QRJ-02-2020-0013>.

